

moskeen ikkje er nok til å forme ein berekraftig muslimsk identitet for borna. Og dei vil at skulen skal hjelpe dei med dette, sjølvagt helst med kvalifiserte muslimske lærarar.

KOMBINASJONSMODELLAR

Sjølv trur eg at det kan finnast mange spennande kombinasjonsmodellar mellom separatundervisning og fellesundervisning. Eg trur det kunne vitalisere heile skulen om kristendom og islam kunne få stå ved sidan av kvarandre som to forskjellige religionsfag, på dei skular der det er grunnlag for dette, og sjølvstøtt med livssyn som alternativ for dei andre. Og så i kombinasjon med dette: Ei form for fellesundervisning i samla klasse.

Nokre vil ta til orde for oppdeling i éin time fellesundervisning og éin time separatundervisning på alle klassetrinn. Ein del Oslo skular har eksperimentert med denne modellen for kristendoms- og livssynsfaget. Andre tenkjer seg at vekta skal ligge på separatundervisning i småskulen, med gradvis større vekt på fellesundervisning oppover i klassetrinna, fram mot eit fullt utbygd fellesfag i ungdomsskulen.

Modellane er mange, og det finst mange nyansar i synspunkta til oss som har vore med i samtalegruppa på Nansenskulen. Det vi imidlertid står samla om, er forslaget om å utvikle ei form for samlande, obligatorisk undervisning i religion, livssyn og etikk.

Tenk kor spennande det kunne bli i skulen om heile klassa sat saman når Jesusfortellingane vart lesne, gjerne nokre fortellingar om Muhammed også i klasser med mange muslimar, men mest om Jesus, og mykje om menneskerettane i den etiske samtalen, for vi vedstår oss våre kristne og humanistiske

røter. Tenk kor spennande om elevane fekk vere gjestar hos kvarandre i feiringa av religiøse høgtider (og på FN-dagen, så dei sekulære humanistane også får sin høgtidsdag).

Religionsmøter er spennande, stimulerande òg – men dei er også konfliktfylte. For livssyn og religion har sprengstoff i seg, og det er ikkje slik at alle religionar «eigentleg» står for dei same verdiane. Men kvar skal den oppveksande slekta få trening i konstruktiv konfliktløysing på moralen og religionen sine område, om ikkje i skulen?

FRIDOM OG GRENSER

Mange tema for religionsamtalen både i skulen og i samfunnet elles vil på eitt eller anna vis handle om *fridom og grenser*. Og er det ikkje nettopp samtalar på tvers av grensene (kjønns grenser, religionsgrenser) som kan gi det beste perspektiv for dialogen om menneskeleg *fridom*? Men den felles samtalen må også handle om *grenser* – dei forpliktande grensene vi saman må sette for menneskeleg utfalding dersom livet skal bli godt å leve og jorda skal bestå. Om ikkje skulen skal trene oss i denne samtalen om fridom og grenser i det 21. hundreåret, kven skal då gjere det?

Oddbjørn Leirvik.
Teolog. Arbeider nå som prest
i Emmausarbeidet i Den Nordiske
Kristne Buddhistmisjonen.

Adresse:
Valdresgata 13 C,
0557 Oslo

Gunnar Heiene

Felleskapsetikk – muligheter og grenser

Det tales for tiden mye om moralkrise og behov for etisk opprustning. Den tyske katolske teologen Hans Küng gir følgende dystre skildring av den vestlige verdens krise i boken *Etikk for verdens fremtid* (1991):

«Ødeleggelse av alle tradisjoner, av en mer omfattende livsmening, av absolutte etiske målestokker og mangel på nye mål med de psykiske skader som følger av en slik mangel. Mange mennesker vet idag ikke lenger hvilke grunnleggende valg de skal treffe i de daglige større eller mindre avgjørelser i sitt liv, hvilke preferanser de skal følge, hvilke prioriteringer de skal sette, hvilke forbilder de skal velge.» (S. 29.)

Samtidig med at vi i vår kultur er blitt usikre på vårt eget verdifundament, møter vi utfordringen fra det flerkulturelle og i noen grad multireligiøse samfunn som er i ferd med å vokse fram i dagens Norge. At det i denne situasjonen blir stadig mer påtrengende å stille spørsmålet om hvordan vi kan nå fram til en fellesskapsetikk på tvers av religiøse,

kulturelle og livssynsmessige skillelinjer, er ikke til å undre seg over. Mens vi inntil for 10-15 år bare siden var opptatt av diskusjonen mellom kristen og human etikk, er det i dag en rekke andre aktører på vår norske arena, først og fremst muslimer og tilhengere av nyreligiøse strømninger.

Samtalene i regi av Nansenskolen er et forsøk på å komme videre i denne situasjonen. Men det er ikke bare i vårt land at slike spørsmål nå drøftes. Nylig ble en «Erklæring om en global etikk» undertegnet av representanter for en rekke ulike religiøse retninger under en konferanse i Chicago. I innledningen heter det blant annet:

«Vi bekrefter at det finnes et felles sett av grunnleggende verdier i religionene, og at disse danner basis for en global etikk. (...) Det finnes en ugjenkallelig, betingelsesløs norm for alle områder av livet, for familier og fellesskap, for raser, nasjoner og religioner.»

Men *hvordan* skal vi så mer konkret tenke oss en slik felles forpliktende etikk? Hvilke muligheter finnes, og hvor går grensene for en slik fellesskapsetikk? Vi må i alle fall gi avkall på illusjonen om å bygge om en nøytral, vitenskapelig etikk på rent empirisk basis. Svaret ligger heller ikke i en strengt personalistisk etikk med utgangspunkt i det grunnleggende møte mellom et jeg og et du.

Det har lenge vært et slags dogme at vi i alle fall må unngå å trekke religiøse oppfatninger inn i diskusjonen om et felles forpliktende verdigrunnlag for samfunnet. Skal vi lykkes i å etablere et verdifellesskap, må vi begrense oss til det som samler, og styre unna de vanskelige livssynsspørsmålene.

Innenfor en konsekvent liberalistisk tenkemåte blir livssynspluraliteten ikke noe problem, men tvert imot en berikelse. Personlig etiske livsdealer er verdifulle, men ingen må forsøke å opphøye sine egne idealer til norm for samfunnet som helhet. Her må vi holde oss til en minimumsmoral som dekker de mest nødvendige feltene, stadig ifølge en liberalistisk oppfatning.

Det har vært levert mange utkast til en slik samfunnsmessig minimumsmoral, basert på grunnnormer som gjensidighet, ansvarlighet, nestekjærlighet eller lignende. Men problemet med slike utkast er at det lett oppstår en uoverstigelig kløft mellom de personlige etiske idealer, som altså er livssynsmessig forankret, og de samfunnsmessige verdier, som gjerne blir nokså pragmatiske og lett reduseres til konvensjoner og ytre regler for atferd. Det spørsmål som det her ikke gis noe svar på, er hvordan en dypt forankret personlig moral kan kombineres med en forpliktende fellesskapsmoral.

Dersom vi avviser den liberalistiske variant, som skiller disse to former for moral fra hverandre, eller som implisitt hevder at bare en liberal humanisme kan danne basis for en fellesskapsmoral, står vi igjen med følgende problem: Må våre veier skilles på grunn av ulike livssynsmessige og religiøse trosposisjoner - eller finnes det muligheter for dialog og konsensus, selv om vi vedkjenner oss vårt trosstandpunkt.

Det er interessant å legge merke til at stadig flere deltakere i denne debatten erkjenner at etikk ikke bare har med rasjonelle valg å gjøre, men også med trosposisjoner. Også på human-etisk hold ser det i dag ut til å være en voksende erkjennelse av at dette, og møtet med de ulike religioners etiske univers har i høy grad understreket sammenhengen mellom tro og etikk.

En mulig løsning kunne da være å si at all etikk bygger på en eller annen tro, og at det for såvidt blir likegyldig *hvilken* tro man baserer seg på. Dette er den desisjonistiske løsningen, der selve *valget* blir det avgjøren-

de, ikke så mye *hva* man velger. Men det må kunne gå an å komme et stykke lenger enn til denne vilkårlige omgang med trosstandpunkter. Også på et allment grunnlag kan man si noe om velbegrunnede og mindre begrunnede trosposisjoner og gi gode argumenter for hvorfor visse etiske standpunkter er å foretrekke fremfor andre.

Dermed er jeg kommet fram til det som mange ser på som den vanskeligste knuten: Spørsmålet om forholdet mellom etikk og religiøs tro. I vår kultur blir ordet «tro» gjerne definert snevert, som uttrykk for en dypt personlig kristentro. Dette fører til at mange uvilkarlig rygger tilbake for muligheten av å kunne slutte seg til etiske normer med basis i kristendommen. Det man da overser, er at den kristne tro også har en mer allmenn side, som er gjenstand for intellektuell bearbeidelse, uavhengig av personlige religiøse erfaringer. Dette korresponderer med at den kristne etikk har et allment siktemål: Den oppfatter seg selv ikke bare som en etikk for de «troende», men som en etikk med adresse til *alle* mennesker. Det er forøvrig ikke noe spesielt for den kristne etikk; de fleste etiske systemer vil vel ha pretensjoner om at deres bud og normer er gode for alle mennesker, uansett trosstandpunkt. I tillegg vil mange utgaver av kristen etikk hevde at det er mulig å kommunisere med andre former for etikk, gjennom bruk av et felles begrepsapparat, selv om forståelsen av etiske begreper kan variere.

På den annen side kan den kristne etikk i et pluralistisk samfunn som vårt ikke kreve noen enerett når det gjelder å utforme et felles forpliktende verdigrunnlag. Dette kan i dagens verden bare skje gjennom en samtale mellom etiske posisjoner, med ulike livssynsmessige forankring. Men denne samtalen skal ikke sikte mot å oppheve de etiske tradisjoner gjennom å skape en ny «fellessmoral» som et slags minste felles mål. Et eller annet sted i samtalen kommer det inn vurderinger av hvilken posisjon som best er i stand til å gi en helhetlig forståelse av den verden vi lever i og av den menneskelige virkelighet.

Her er det at den kristne etikk etter mitt skjønn kan yte et viktig bidrag, ved at den tar på alvor alle dimensjoner ved menneskelivet, også den religiøse. Den inneholder et helhetsperspektiv som inkluderer den religiøse dybdedimensjon i menneskelivet og som tjener som en fortolkningshorisont også for de vanskelige spørsmål om ondskapsens, lidelsens og dødens plass i tilværelsen. Dette er et synspunkt som også er sterkt understreket hos Hans Küng, som også nevner tre andre grunnfunksjoner for religionen i tillegg til at den gir svar på spørsmål om «*hvorfor og hvorhen i vår tilværelse*» (s. 84):

- «- Religionen kan garantere øverste verdier, absolutte normer, dypeste motivasjoner og høyeste idealer: *hvorfor ansvar*.
- Religion kan gjennom felles symboler, ritualer, erfaringer, mål skape et hjemsted for tillit, tro, sikkerhet, jeg-styrke, trygghet og håp: *et åndelig fellesskap og hjemsted*.
- Religion kan begrunne protest og motstand mot urettsforhold: den allerede nå virksomme, uutslukkelige *lengselen etter det 'helt andre'*.»

Bevisstheten om eget ståsted i en religiøs tradisjon kan godt forenes med vilje til dialog. Det understreker også etikeren Ivar Asheim, som i boken *Øyet og horisonten* (1991) gjør seg til talsmann for å betone trosposisjonenes betydning for etikken. I sitt avsluttende kapittel sier han blant annet følgende om dette spørsmålet (s. 161):

«Den erkjennelsesmessig mest redelige holdningen er derfor å legge bort alle forklodninger og åpent bekjenne seg sin tradisjonsforankring. Og dette gjelder ikke bare individet, det gjelder også samfunnet som helhet. Heller ikke *samfunnet* vil komme forbi bekjennelsen til en etisk tradisjon.»

En slik holdning innebærer på den ene side at man åpner for en fri meningsutveksling om etiske spørsmål fra de forskjelligste hold, under synspunktet gjensidig berikelse og utveksling av erfaringer. Men en «felles forpliktende etikk» oppstår først i det man med åpne øyne gjør visse valg og prioriteringer innenfor det mangfold av oppfatninger som i dag konkurrerer om oppmerksomheten. Skal vi ha noen som helst mulighet til å virkeliggjøre idealet om en slik fellesetikk, kommer vi ikke utenom å måtte prioritere den kristen-humanistiske tradisjon som er selve grunnlaget for vårt samfunn. Dette innebærer ingen tvang til tro, og det er min klare oppfatning at et slikt standpunkt heller ikke behøver å komme i konflikt med hensynet til religionsfrihet og toleranse.

Gunnar Heiene,
dr. theol, førsteamanuensis
ved Menighetsfakultetet,

Adr:
Olav Kyrres gt. 10,
0273 Oslo.